

DIE KERK EN DIE REGBANK IN DIE KAAPKOLONIE.

Dit is seker een van die mees pynlike dinge wat in 'n kerk kan gebeur, wanneer die kerklike outoriteite voor die burgerlike Regbank gedaag word, omdat hulle beskuldig word dat hulle in hul regsprekende en besturende hoedanighede willekeurig en onregverdig was. Dit is nog pynliker wanneer die burgerlike Regbank bevind dat die beskuldiging gegrond is en die kerklike besture veroordeel word en hul handeling vernietig word. In die geskiedenis van die Kaapse Kerk was daar in die sestiger jare verskillende sulke gevalle, toe ds. J. J. Kotzé en ds. T. F. Burgers gemeen het om by die burgerlike Regbank beskerming te moet soek teen kerklike vonnisse: en ook weer in 1931 toe die bekende Du Plessis-saak voor die Hooggeregshof gedien het. En waar hier die aandag op daardie sake gevestig word, daar word dit alleen gedoen uit kerkregtelike oogpunt, want die uitsprake wat die Hof in verband met daardie sake gegee het, is nog steeds van die allergrootste belang, ook vir die Nederduitsch Hervormde Kerk. Dit laat ons sien hoe selfs die Algemene Kerkvergadering as hoogste liggaam in die kerk gebonde is aan sy eie wette, en geen mag het om daardie wette opsy te sit of te negeer nie, solank dit nog nie verander is nie. Want alle besluite van 'n Sinode wat in stryd is met die kerklike wette, is kragteloos en van nul en gener waarde.

Die Kotzé- en Burgerssaak.

In 1824 het die Kaapse Kerk sy eerste kerklike wetboek gekry wat in daardie jaar deur die Sinode opgestel is en deur die Goewerneur goedgekeur is. Artikel 5 van hierdie wette het as volg gelui:

Van alle zaken, bij uitspraak van een kerkelijk Kollegie beslist, valt appèl aan het in rangvolgend hoogere Kollegie, doch ter tweeder instantie beslist zijnde, wordt geen nieuw appèl toegestaan.

Die bedoeling van hierdie artikel is duidelik. Ieder beswaarde, d.w.s. iemand teen wie 'n tugmiddel uitgespreek¹⁾ is, het reg om hom eenkeer op 'n hoëre kerklike vergadering te beroep. Hierdie reg om teen 'n vonnis in hoër beroep te gaan, is 'n ou kerkregtelike beginsel wat altyd in die Hervormde Kerk gegeld het en reeds in 1568 in die Weselse Artikels neergelê is.²⁾

¹⁾ „Door ‚den bezwaarde‘ wordt verstaan alleen hij tegen wie een tuchtmiddel is uitgesproken, niet een klager of een beklaagde die zich, zonder toepassing van een bepaalde straf, in zijn eer gekrenkt of in zijn recht verkort acht.” Dr. G. J. Vos: De tegenwoordige Inrigting der Vaderlandsche Kerk (1884), bls. 189.

²⁾ Weselse Artikels hfst. VIII art. 11; Acta van die Nas. Sinode van Dordrecht 1578, art. 19; dieselfde Sinode, „Particuliere Vraghen” no. 4, Kerkorde van die Nas. Sinode van Middelburg, 1581, art. 23; Kerkorde van die Nas. Sinode van Den Haag 1586, art. 29; Kerkorde van die Nas. Sinode van Dordrecht 1618-1619, art. 21; Alg. Reglement van die Nederl. Herv. Kerk 1816, art. 7.

Art. 46 van die genoemde kerkwet van 1824 het nader bepaal waar die appèl op 'n hoëre kerklike liggaam gemaak moet word:

1. Zaken, die de Leden eener Gemeente betreffen, komen ter eerste instantie voor den Kerkenraad, en bij appèl, voor het Rings bestuur.
2. Zaken, die ouderlingen en diakenen aangaan, voor zoo ver dezelve voor censuur vatbaar zijn of ook afzetting ten doel hebben, worden ter eerste instantie behandeld bij het Rings bestuur, en, bij appèl, voor de Algemeene Vergadering.
3. Zaken, die Predikanten betreffen, worden voor zoo ver dezelve censuur of opschorting van den dienst ten doel hebben voor de Algemeene Kerkvergadering behandeld, en voor zoo ver dezelve tot ontzetting van den dienst leiden, met overlegging der stukken, daartoe betrekkelijk door de algemene Kerk Vergadering aan het Goevernement gedemandeerd.
4. Zaken, die de Ringsbesturen en derzelve leden, als zoodanig, betreffen, worden ter eerster instantie, behandeld voor de Algemeene Kerk Vergadering, en bij appèl voor het Gouvernement gebragt.

Ook dit is baie duidelik. 'n Beswaarde gemeentelid kon hom in verband met tugsake teenoor die kerkraad op die Ringsbestuur beroep; 'n beswaarde ouderling of diaken kan hom weer op die Algemene Kerkvergadering beroep; en 'n beswaarde predikant wie se saak ter eerste instansie deur die Algemene Kerkvergadering behandel moes word, kon hom op die Goewerment beroep.

In 1843 het 'n nuwe hersiene kerkwet in werking getree, en daarin het die reg van appèl van 'n predikant op die Goewerment verval sonder dat daar iets anders voor in die plek gestel is. Die predikante is dus van hulle reg op hoër beroep beroof, omdat hulle nou geen hof van appèl meer gehad het nie. Dit is as 'n ernstige onreg beskou, en reeds die eersvolgende Sinode wat in 1847 gehou is, het hierdie fout herstel deur te bepaal dat sake teen predikante in die toekoms net soos die teen ouderlinge en diakens „*ter eerste instantie*, bij den Ring moeten worden ingebragt, en, *ter tweeden instantie*, voor de Synode zelve.”³⁾

In die sestiger jare het daar in verband met hierdie wetsbepalings 'n reeks ernstige botsings in die Kaapse Kerk plaasgevind. Op 19 November 1862 het daar in die Sinode wat toe sitting gehou het, 'n voorstel ter tafel gekom wat later aangeneem is, dat die prediking oor die Kategismus tegelyk 'n verdediging op grond van Gods Woord moet wees. Ds. J. J. Kotzé, van Darling, het daar beswaar teen gemaak om die Kategismus altyd as in ooreenstemming met die Bybel te verdedig, en het op die sestigste vraag en antwoord gewys en gesê: „dat

³⁾ Wetten en Bepalingen 1842, art. 155.

de woorden in het eerste gedeelte van dat antwoord „en nog steeds tot alle boosheid geneigd ben, 'n taal behelzen, die niet eens in den mond van eenen heiden waarheid zou bevatten, of hij moest een duivel zijn, veel minder nog in dien van den Christen.” Hierdie woorde het 'n storm van verontwaardiging laat ontstaan. Van ds. Kotzé is geëis dat hy moes terugtrek, maar hy het met klem geweier om dit te doen. Die diskussie oor hierdie saak het 'n week in beslag geneem, en uiteindelik is in die voormiddagsitting van 26 November met 69 teen 30 stemmen besluit om aan ds. Kotzé 'n verklaring voor te lê waarmee hy sy woorde moes herroep, en verder is besluit dat „van zijn bevestigend of weigerend antwoord (te geven heden namiddag), afhangende de decisieve afloop dezer zaak.” Maar nog gedurende hierdie selfde dag het die Hooggeregshof in 'n uitspraak verklaar dat die Sinode onwettig samegestel was omdat dit in stryd met sy eie wette toegelaat het dat predikante en ouderlinge van gemeentes buite die grense van die Kaapkolonie as lede sitting geneem het. En aangesien daar ook nog 'n ander hofszaak teen die Sinode hangende was, is besluit om *ine die* te verdaag, omdat later weer op kennisgewing van die Moderatuur saam te kom.

Na 'n verdaging van meer as tien maande is die Sinode op 15 Oktober 1863 weer heropen. Die saak van ds. Kotzé is reeds die volgende dag weer aan die orde gestel. Hy het geweier om aan die eis van die Sinode om te herroep, gehoor te gee, en het „allerkrachtigst” daarteen geprotesteer dat die Sinode hom sekere vrae voorgelê het, „de wyl het in stryd is met iedere beginsel van regt om eenen aangeklaagde zekere *kategorische* vrae voor te leggen met den eisch dat hij daarop antwoorde, ten einde van zijn weigerend of toestemmend antwoord zijne veroordeeling of vrijspraak te laten afhangen.”

Die Sinode het daarop besluit om ds. Kotzé „te schorsen in zijne Evangelie-bediening en in alle deelen van zijn ambt met behoud van traktement tot de eerstvolgende bijeenkomst der Synodale Commissie in het jaar 1864, als wanneer, bij aldien aan gemelde Commissie door ds. J. J. Kotzé, P.z., geene schriftelijke herroeping zijner boven gemelde uitdrukkingen wordt toegezonden, hij van zijn status als herder en leeraar der Ned. Geref. Kerk van Zuid-Afrika zal zijn vervallen en alzoo afgezet van zijn bediening.”

Die Sinodale Kommissie het op 19 April 1864 vergader, en omdat daar geen herroeping van ds. Kotzé ingekom het nie, het die Kommissie besluit dat hy volgens die besluit van die Sinode, as predikant afgesit is.

Ds. Kotzé het hom intussen op die Hooggeregshof beroep en in sy deklarasie drie gronde aangevoer vir die vernietiging van die vonnis van die Sinode teen hom :

- 1e. Omdat beskuldigings teen die leer of lewe van predikante in die eerste instansie voor die Ring moet dien en in die tweede instansie eers by wyse van appél voor die Sinode.
- 2e. Omdat die Sinode in die behandeling van die saak sy eie wette oortree het.
- 3e. Omdat hy deur sy uitdrukkings nie die kerkleer aangetas het nie.

Die Hof het ten gunste van ds. Kotzé uitspraak gegee, en verklaar dat sy afsetting deur die Sinode van nul en gener waarde was. Regter Cloete het in sy uitspraak dit sterk beklemtoon en beredeneer dat die beskuldiging teen ds. Kotzé in die eerste instansie voor die Ring van Tulbagh waaronder hy geressorteer het, gebring moes word en daar behandel moes word; en dat die Sinode as hoogste liggaam tog nog geen regsbevoegheid het om regsbesag uit te oefen in verband met sake waarvan die behandeling volgens die kerkwet by die Ring tuis behoort het, en dat die Sinode geen reg het om inbreuk te maak op die regte wat deur die kerkwet aan ander kerklike liggame toegeken is. M.a.w., al is die Sinode ook die hoogste bestuur in kerklike sake, so het dit tog nog geen mag om sy eie wette te verbreek nie.

Die saak teen ds. T. F. Burgers, later Staatspresident van die Suid-Afrikaanse Republiek, was van soortgelyke aard as die teen ds. Kotzé.⁴⁾ Hy is ook in die Sinode van 1862 van kettery beskuldig. Die Sinode het hierop besluit om 'n spesiale kommissie van ondersoek aan te stel wat dan aan die Sinodale Kommissie moes rapporteer. Die Ring van Graaff-Reinet waartoe ds. Burgers behoort het, is net soos in die geval van ds. Kotzé ook heeltemal verby gegaan. Hierdie kommissie het van 8 tot 11 Februarie 1864 in Hanover vergader waar ds. Burgers predikant was. Die notule van die kommissie is na die Sinodale Kommissie deur gestuur wat dit van 22 tot 25 behandel het. Dit was nie duidelik uit te maak of ds. Burgers skuldig was of nie, en daarom is besluit dat hy nadere inligtings moes gee van sy gevoelens. Hy het dit egter „instryd met de aangenomen beginselen van het regt” geag om hom sulke kategoriese vrae voor te lê. As die klaer sy skuld nie kon bewys nie, moes hy vrygespreek word. Uiteindelik het die Sinodale Kommissie hom op 16 Julie 1864 geskors tot die volgende sitting in 1865, met die bepaling om hom voor of op 1 Maart 1865 van die skorsing te onthef as hy 'n verklaring sou instuur waarin hy „duidelijk en met schuldbekentenis” sy dwalings terugtrek. Hy het dit nie gedoen nie, maar hom net soos ds. Kotzé op die Hooggeregshof beroep.

Ds. Burgers se pleit is op 12 November 1864 by die Hof ingedien,

⁴⁾ Sien vir die uitvoerige behandeling hiervan S. P. Engelbrecht: Thomas Francois Burgers (183) bls. 71.

en daarin is op ses verskillende gronde gevra om die vonnis van die Sinodale Kommissie te vernietig. Die derde van hierdie pleitgronde was as volg:—

Omdat, volgens de wetten en reglementen der Holl. 'Geref. Kerk, zoo als ze veranderd en gewijzigd zijn in het jaar 1847, de Ring van Graaf-Reinet het eenige bevoegde hof was om ter eersten instantie eenige klagt tegen de leer van klager te behandelen, en omdat de handelingen in zijne zaak geheel onregelmatig en onwettig waren.

Die Hof het alleen hierdie derde pleitgrond behandel, en verklaar dat die Sinode die kerkwet oortree het, want die klagte teen ds. Burgers moes ter eerste instansie voor die Ring van Graaff-Reinet gediend het. Die Sinode is alleen 'n Hof van Appèl en kon nie ter eerste instansie handel nie. Die Hof het dan ook op dieselfde grond as in die Kotzé-saak uitspraak ten gunste van ds. Burgers gegee en die vonnis van die Sinodale Kommissie van nul en gener waarde verklaar.

Die Sinodale Kommissie het hierop na die Geheime Raad in Londen geappelleer, maar hierdie liggaam het die uitspraak van die Kaapse Hooggeregshof bekragtig.

Hoe betreuenswaardig mens dit ookal mag vind dat hierdie kerklike sake voor die burgerlike regbank moes dien, tog is dit uit 'n kerkregtelike oogpunt vir al die verskillende kerke in Suid-Afrika van die grootste betekenis. Hierdie uitsprake van die Hof leer ons dat die kerklike wette en bepalings solank as wat dit nie verander is nie, altyd deur die verskillende kerklike liggame eerbiedig moet word, ook deur die Algemene Kerkvergadering of Sinode by wie die hoogste wetgewende regsprekende en besturende mag berus. Die lede van die kerk word hierdeur teen willekeur en regsonsekerheid beskerm, want omdat by die kerk die hoogste wetgewende, regsprekende en besturende mag by een en dieselfde liggaam berus, is die gevaar van willekeur in die kerk ook altyd groter as in die Staat waar die drie genoemde funksies by drie verskillende liggame berus. Die liggaam wat die wette maak en dan ook volgens daardie wette moet regsprek en bestuur, kom makliker in versoeking om by die regsprekende en besturende funksies daardie wette te verontagsaam.

Die uitspraak in die bekende Du Plessis-saak wat in 1931 voor die Hooggeregshof in Kaapstad gediend het, is kerkregtelik nie van minder belang as die Kotzé- en Burgers-saak nie.

Die Kuratorium van die Teologiese Kweekskool van Stellenbosch het in 1928 besluit om prof. J. du Plessis by die Ring van Stellenbosch aan te kla weens teologiese beskouings wat in stryd geag is met die leer van die Ned. Gereformeerde Kerk. Die klag is volgens die kerkwet eers deur die Ringskommissie ondersoek wat egter tot die gevolgtrekking gekom het dat daar geen grond vir 'n akte van beskuldiging

in was nie. Hierdie bevinding is deur die Kuratorium ooreenkomstig die kerkwet aan die oordeel van die Ring onderwerp, en die Ring het dit op 'n spesiale vergadering bekragtig.

Die Kuratorium het hom toe by meerderheid van stemme op die Sinode beroep. Dit was nie in ooreenstemming met die kerkwet nie, want volgens die kerkwet wat destyds van krag was, het die klaer as sy klag ter eerste instansie van die hand gewys is, geen reg gehad om met sy klagte na 'n hoër liggaam te gaan nie, 'n beginsel wat ook in die kerkwet van die Ned. Hervormde Kerk gehuldig word.

Die Sinode het toe op 18 Oktober 1928 saamgekom en nieteenstaande protes van die Ringskommissie, namens die Ring, die hoërberoep van die Kuratorium in oorweging geneem, en die Ring moes die klag in opdrag van die Sinode weer behandel. Die Ringskommissie het hierop 'n akte van beskuldiging opgestel en dit na die Ring gestuur. Die Ring het 'n verhoor laat plaasvind waarop 'n algehele vryspraak van prof. du Plessis gevolg het. Die Kuratorium kon hom met hierdie vryspraak nie verenig nie en het in stryd met die wet na die Sinode geappelleer. Die Sinode het op 12 Maart 1930 hieroor saamgekom en prof. du Plessis skuldig bevind, en besluit om hom met behoud van salaris in sy diens te skors, en as hy mog weier om hom te onderwerp, hom dan af te sit. Prof. du Plessis het geweier, en het hom op die Hooggeregshof beroep omdat die kerklike besture hul in hul regspraak nie aan die kerklike wette gehou het nie, en hulle magsbevoegdheid te buite gegaan het, waarvoor hy verskillende argumente aangevoer het.

Voordat die eintlike saak voor die Hof gekom het, het daar nog eers drie eksepsies gediën waaroor op 19 September 1930 uitspraak gegee is, 'n uitspraak wat van groot betekenis vir die hele Suid-Afrikaanse Kerk in al sy vertakkings is. Die uitspraak erken die jurisdiksie van kerklike howe in tugsake, maar hierdie jurisdiksie is deur bepaalde voorwaardes beperk. Die Hooggeregshof sal sy toetsingsreg met betrekking tot die interpretasie van 'n ooreenkoms tussen die Kerk en 'n predikant nie gebruik nie, onderhewig egter aan die voorwaarde dat die kerkbestuur sy eie wette en prosedure in ag neem, sy eie wette nie oortree nie en nie ter kwader trou handel nie⁵⁾).

Die saak self het in 1931 voor die Hof gediën, en op 15 Januarie 1932 is uitspraak gegee. Prof. du Plessis het die saak gewen op grond daarvan dat die Sinode in sy handeling teenoor prof. du Plessis gebruik gemaak het van bevoegdhede wat deur die kerkwet aan die Ring

⁵⁾ Senator F. S. Malan: *Ons Kerk en Prof. Du Plessis* (1933) bls. 190-191.

⁶⁾ Die saak is uitvoerig in „Die Kerksaak tussen Prof. J. du Plessis en die Ned. Geref. Kerk in S.A. 'n Woordelike verslag van die verrigtinge, met die uitspraak, in die Hooggeregshof, Kaapstad, November-Desember 1931.

toegeken word, en dus onwettig gehandel het. Die Sinode het ook op ander punte in stryd met die kerkwet gehandel, op grond waarvan die handeling van die Sinode as ongeldig verklaar is.

Hoe betreuenswaardig dit ook al mag wees dat hierdie verskillende genoemde kerklike sake voor die Hooggeregshof moes dien, tog is dit uit 'n kerkregtelike oogpunt van die allergrootste betekenis vir die hele Kerk in Suid-Afrika. Dit het geleer dat die kerklike wette en bepalinge solank as wat dit nie verander is nie, altyd deur die verskillende kerklike liggame geëerbiedig moet word, ook deur die Algemene Kerkvergadering wat daardie wette gemaak het en by wie die hoogste wetgewende regsprekende en besturende mag berus. Die lede van die Kerk word hierdeur teen willekeur en regsonsekerheid beskerm, want omdat by die Kerk, in teenstelling met die Staat, die hoogste wetgewende regsprekende en bestuderende mag by een en dieselfde liggaam berus, bestaan daar in die Kerk altyd weer gevaar van willekeur. Die liggaam wat die wette maak kom in sy regsprekende en besturende hoedanigheid al gou in die versoeking om daardie wette op 'n gegewe oomblik buite rekening te laat.

S. P. ENGELBRECHT.